

XU HƯỚNG GIẢI CẤU TRÚC CHỨC NĂNG NHÂN VẬT PHẢN DIỆN TRONG PHIM CHUYỂN THỂ TRUYỆN CỔ TÍCH: TRƯỜNG HỢP CINDERELLA (2015) VÀ TẮM CẨM: CHUYỆN CHƯA KỂ (2016)

Vũ Phương Anh^{1*}, Nguyễn Thanh Xuân²

^{1,2}Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội

*Email: vphanh.lit.ussh@gmail.com

/Ngày nhận bài: 10/08/2025 /Ngày nhận bài sửa sau phản biện: 04/10/2025 /Ngày chấp nhận đăng: 11/10/2025

TÓM TẮT

Bài viết tập trung khảo sát sự biến đổi chức năng của nhân vật phản diện mẹ kế trong hai bản truyện tiêu biểu Cinderella - Charles Perrault, Tấm Cám - Nguyễn Đồng Chi cùng hai bộ phim chuyển thể Cinderella (2015) và Tấm Cám: Chuyện chưa kể (2016). Từ việc soi chiếu quá trình xây dựng hình tượng nhân vật từ văn học đến điện ảnh, bài viết chỉ ra những điểm bảo lưu và phát triển mới của hệ thống chức năng nhận diện nhân vật phản diện, thay vì chỉ coi họ như những mẫu hình cố hữu mang các yếu tố đặc trưng tâm lý, tính cách của cái ác đơn thuần. Qua đó, bài viết góp phần cung cấp một góc nhìn toàn diện, thấu đáo hơn về sự vận động của hình tượng nhân vật phản diện trong bối cảnh văn hóa và điện ảnh đương đại.

Từ khóa: Phim chuyển thể, truyện cổ tích, giải cấu trúc, nhân vật phản diện, mẹ kế, nhân vật chức năng

THE PRACTICE OF DECONSTRUCTING THE VILLAIN'S FUNCTIONAL PERSONAE IN FAIRY TALE FILM ADAPTATIONS: CINDERELLA (2015) AND TAM CAM: THE UNTOLD STORY (2016)

ABSTRACT

This paper examines the transformation of the stepmother villain's functional role in two representative fairy tales - Cinderella by Charles Perrault and Tam Cam by Nguyen Dong Chi - and their respective film adaptations: Cinderella (2015) and Tam Cam: The Untold Story (2016). By comparing the process of character construction from literature to cinema, the study identifies both the preserved and newly developed aspects of the functional system used to depict villainous characters. Rather than viewing these figures merely as fixed archetypes embodying the psychological and moral traits of evil, the analysis reveals a process of functional deconstruction and reinterpretation. This provides a more comprehensive and nuanced perspective on the evolution of villainous character imagery within the context of contemporary culture and cinema.

Keywords: Film adaptation; Fairy tales; Deconstruction; Villain; Stepmother; Functional character

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Các tự sự dân gian, đặc biệt là truyện cổ tích từ lâu đã và đang nhận về quan tâm to lớn của các nhà nghiên cứu và phê bình khả năng ghi dấu những giá trị tốt đẹp của nhân loại qua nhiều thế hệ. Đến thời kỳ hiện đại và hậu hiện đại, với sự xuất hiện của việc “giải cấu trúc”, những giá trị thẩm mỹ ấy cũng dần bước ra khỏi những khuôn mẫu quen thuộc. Điều này rất phù hợp với bản chất của điện ảnh - một thể loại nghệ thuật mang màu sắc đa nhiệm, đa điểm nhìn và luôn đề cao vai trò sáng tạo của chủ thể. Từ ngôn ngữ văn chương, đến ngôn ngữ điện ảnh, các tác phẩm đã bảo lưu và phát triển những đặc trưng vốn có của loại hình, thu hút không chỉ khán giả mà còn cả những người nghiên cứu, phê bình nghệ thuật. Với chức năng của nhân vật, chúng đóng vai trò to lớn trong đánh giá, phân tích truyện cổ tích; phản ánh các giá trị văn hóa, thẩm mỹ của thời đại. Thông qua điện ảnh,

việc “đọc lại” các chức năng ấy đã giúp nhân vật, đặc biệt là nhân vật phản diện, được hiện lên một cách đầy đủ với những khía cạnh thú vị, giao thoa, tiếp biến giữa thời đại cũ và mới. Cuối cùng, kiểu nhân vật mẹ kế trong hai câu chuyện Cinderella và Tấm Cám là mẫu hình tiêu biểu của một nhân vật chức năng. Cùng sự thành công của hai bản phim Cinderella (2015) và Tấm Cám: Chuyện chưa kể (2016), việc nghiên cứu vấn đề giải cấu trúc chức năng nhân vật trong tự sự phim không chỉ làm rõ những biến đổi cách xây dựng nhân vật, mà còn góp phần so sánh sự trình hiện diễn ngôn văn hóa, xã hội giữa hai nền điện ảnh Đông - Tây.

Do đó, trong bài viết này, chúng tôi lựa chọn nhân vật phản diện - mẹ kế/di ghẻ làm đối tượng nghiên cứu chính. Đồng thời, do giới hạn phạm vi của một bài tạp chí, chúng tôi không phân tích trên diện rộng các

nhân vật phản diện trong phim chuyển thể truyện cổ tích mà tập trung vào vấn đề giải cấu trúc chức năng của nhân vật phản diện trong hai trường hợp *Cinderella* (Kenneth Branagh, 2015) và *Tám Cám: Chuyện chưa kể* (Ngô Thanh Vân, 2016). Qua đó, nghiên cứu không chỉ làm rõ sự biến đổi về động cơ, tính cách và vai trò của nhân vật phản diện trong cốt truyện mà còn soi chiếu những biến đổi của văn học đến điện ảnh, của cách xây dựng nhân vật trong hai nền điện ảnh Đông - Tây.

2. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Để thực hiện được đề tài này, nhóm nghiên cứu vận dụng tổng hợp nhiều phương pháp và cách tiếp cận. Với định hướng lý thuyết chủ đạo là *Lý thuyết về chuyển thể* (Hutcheon, 2006), *Giải cấu trúc* (Trần Đình Sử, 2010) và *Hình thái học truyện cổ tích* (V.Ia.Propp), trọng tâm của bài viết đặt vào quá trình thể hiện và chuyển đổi hình tượng nhân vật phản diện từ văn học sang điện ảnh thông qua việc phân tích sự thay đổi về đặc điểm thể loại và chức năng được làm mới hay biến đổi trong quá trình xây dựng nhân vật. Qua đó nghiên cứu làm rõ những sáng tạo trong cách tái hiện và cải biên nhân vật, đồng thời nhận diện các chiến lược làm mới, phá vỡ hay tái thiết lập những chức năng truyền thống của phản diện trong hai phiên bản điện ảnh được lựa chọn. Ngoài ra, nghiên cứu còn vận dụng phương pháp phân tích liên văn bản, lịch sử - xã hội nhằm đặt các văn bản nghệ thuật trong mối quan hệ đối thoại liên tục và các thao tác thống kê, phân tích, so sánh,... để làm rõ những nét tương đồng và khác biệt của các nhân vật phản diện trong quá trình chuyển thể.

3. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

3.1. Chức năng nhân vật phản diện trong truyện cổ tích “Cinderella” và “Tám Cám”

Khi nghiên cứu về truyện cổ tích thần kỳ, V.Ia.Propp cho rằng các nhân vật có 31 chức năng chính. Chúng đóng vai trò xây dựng tình tiết truyện, góp phần thúc đẩy nhân vật hành động bộc lộ tính cách, phẩm chất, phát triển cốt truyện. Với motif dì ghê - con chồng, kiểu truyện *Cinderella* hay *Tám Cám* là một trong những minh chứng tiêu biểu cho hệ thống chức năng ấy. Xem xét cụ thể trường hợp người mẹ kế, cả hai đều khắc họa nhân vật với bốn chức năng chủ đạo, bao gồm: sự cảm đoán (b), sự lừa dối (g), việc làm hại (A) và sự trừng phạt (H).

Sự cảm đoán (b): Sự cảm đoán thường được thể hiện dưới hình thức mệnh lệnh, đề nghị hoặc cầu xin, khuyên bảo nên/không nên làm gì đó. Ở *Cinderella*, hành động của mẹ kế được xây dựng theo hình thức thứ nhất (mệnh lệnh, đề nghị làm điều gì đó). Bà bắt Cinderella làm những công việc thấp hèn nhất mà chẳng nhận được sự đối xử tử tế hay sự công nhận nào. Đây được xem là bước đệm giúp tạo nên sự đối

lập giữa hai tuyến nhân vật, khiến những phẩm chất tốt đẹp của Cinderella càng được tô đậm. Ở *Tám Cám*, hành động của mẹ Cám được xây dựng với hình thức nhẹ nhàng hơn - cầu xin, khuyên bảo nên hoặc không nên làm điều gì đó. Thông qua lời nói nhẹ nhàng tựa như nhắc nhở, khuyên bảo, mẹ Cám ngăn Tám chần chừ ở làng, gần nhà để tiện việc bắt cá bống; ngăn trở Tám đến vũ hội.

Sự lừa dối (g): Người mẹ kế trong hình dung của Charles Perrault là người phụ nữ xấu xa, độc ác nhưng hành động lừa dối lại không được thể hiện một cách rõ ràng: thông qua việc khả năng thao túng của mình, người mẹ kế thực hiện hành vi chiếm đoạt một cách trực tiếp cuộc sống êm đềm vốn có của Cinderella. Nói cách khác, bà chi phối người chồng, cha của Cinderella để có thể nắm quyền kiểm soát trong nhà, khiến cuộc sống của nhân vật chính khó khăn và bất hạnh hơn. Mặt khác trong *Tám Cám*, từ hành động nhắc nhở Tám không được chần chừ ở đồng nhà đến việc bảo Tám trèo cây hái cau cúng cha và cuối cùng là lừa nhà vua, chúng ta thấy được sự tăng cấp trong cách xây dựng hành động nhân vật mẹ Cám của tác giả dân gian, tạo ra những tình huống ngày một khó khăn hơn báo hiệu sự phát triển trong tâm lý nhân vật.

Việc làm hại (A): Để đáp ứng việc nâng cấp các thử thách cho nhân vật chính, việc đẩy câu chuyện dần đến cao trào đòi hỏi các chức năng trước đó cần được thay thế bằng chức năng mới - việc làm hại. Nhân vật mẹ kế trong *Cinderella* với hành động gây hại chính là sự đối xử bất công giữa con ruột với con chồng: cô phải làm những công việc vất vả, ở một nơi tồi tàn, mặc những bộ quần áo rách nát; ngay cả cái tên cũng là một cách gọi mỉa mai; hai người chị thì được sắm sửa chuẩn bị kỹ lưỡng để tới vũ hội thì Cinderella lại cô đơn chờ đợi ở nhà. Còn đối với mẹ Cám, nhân vật này được gắn với nhiều hoạt động làm hại hơn. Hình thức thực hiện giữ chân lại được thể hiện qua hành động trộn thóc với gạo bắt Tám phân loại rồi mới được cho đi chơi hội. Hành động giết được bà thực hiện trực tiếp lần đầu tiên khi Tám trèo cây hái cau trong ngày giỗ cha, sau đó nó được giảm nhẹ thông qua việc ra lệnh giết đi sau mỗi lần tái sinh của Tám (mẹ Cám không là người trực tiếp hành động mà lại chỉ cách cho Cám thực hiện). Cuối cùng là việc đánh tráo, chức năng này được nhắc tới ngắn gọn thông qua việc lừa dối vua để đưa Cám vào cung thay chị.

Sự trừng phạt (H): Sau những hành động gây hại, ngăn cản nhân vật chính, các phản diện đều phải nhận những cái kết cho hành động của mình, điều này thể hiện mong muốn chung của các tác giả về mối quan hệ nhân - quả trong xã hội. Ở *Cinderella*, người mẹ kế và hai đứa con của bà được tha thứ, Lọ Lem còn đưa hai người chị của mình đến sống trong cung điện và

gã họ cho hai vị lãnh chúa lớn của triều đình. Sự tha thứ ấy tạo cho *Cinderella* một cái kết có hậu cho cả hai tuyến nhân vật. Ngược lại, sự trừng phạt trong *Tám Cám* được đánh giá là ghê rợn và thiếu tính nhân văn khi Cám bị lừa chết, xác thì bị đem đi làm mắm rồi gửi về cho mẹ ẵm. Người di ghê mãi cho đến khi mắm hết mới vỡ lẽ mà lăn ra chết.

Ở đây, hình tượng mẹ kế trong *Cinderella* và *Tám Cám* đều được khắc họa thành công với những nét đặc trưng của nhân vật phản diện như sự độc ác, ích kỷ và bất công. Với bốn chức năng chính, chúng không chỉ tạo ra mâu thuẫn, xung đột mà còn đóng vai trò thúc đẩy sự phát triển của nhân vật chính, làm nổi bật những phẩm chất tốt đẹp của họ. *Việc nhấn mạnh cái ác trong nhóm nhân vật này phản ánh quan niệm rạch ròi giữa tốt và xấu của ý niệm đương thời. Cả hai nhân vật dù đặt trong bối cảnh văn hóa khác nhau nhưng sự hiện diện của họ là những điển hình cho nhân vật phản diện truyện cổ tích.*

3.2. Giải cấu trúc chức năng nhân vật phản diện trong phim chuyển thể

Nhân vật phản diện đóng vai trò quan trọng đối với quá trình thúc đẩy cốt truyện. Một nhân vật chính dù có mạnh mẽ đến đâu cũng không thể phát triển nếu không có một đối thủ xứng tầm để thách thức và tạo xung đột. Vì thế, sự đối lập giữa hai bên là điểm nhấn làm nổi bật tính cách, động cơ và sự trưởng thành của các nhân vật trong từng giai đoạn. Tuy nhiên, khi thực hiện chuyển thể truyện cổ tích, Hollywood và châu Á lại có cách xây dựng nhân vật phản diện khác nhau: nếu Hollywood thường được biết tới là biểu tượng của cái ác tuyệt đối hoặc là một “kẻ” có lý tưởng mạnh mẽ nhưng bị bóp méo, thì điện ảnh châu Á lại xây dựng nhân vật phản diện với tính biểu tượng của một hệ tư tưởng lớn hơn hoặc một bối cảnh xã hội cụ thể nào đó. Điều này xuất phát từ 3 khía cạnh chính:

Thứ nhất, đó là quan điểm nghệ thuật: Điện ảnh phương Tây tập trung vào nhân vật cá nhân, trong khi phương Đông đề cao sự liên kết giữa nhân vật với xã hội: nhân vật ở Hollywood sẽ có sự đối nghịch rõ ràng giữa thiện và ác, phản diện theo đó thường là cá nhân mang lý tưởng cực đoan hoặc đại diện cho sự hỗn loạn; còn ở châu Á, phản diện như một “sản phẩm” của hoàn cảnh, gắn liền và bị chi phối với các giá trị truyền thống hoặc sự biến đổi đầy phức tạp của xã hội.

Thứ hai, đó là triết lý đạo đức: Phương Tây có xu hướng quy trách nhiệm cá nhân - tự chịu trách nhiệm cho tất cả hành động của mình cho dù có động cơ sâu sắc song cuối cùng vẫn là người phải bị đánh bại. Còn phương Đông thường lý giải hành vi phản diện trên nhiều sắc thái, nhân vật theo đó không hoàn toàn “xấu xa” mà dựa trên hoàn cảnh và bị kịch cá nhân nhiều hơn.

Thứ ba, đó là bối cảnh văn hóa - xã hội: Nhân vật phản diện ở phim Hollywood thường có ảnh hưởng lớn, đại diện cho những mối đe dọa mang tầm nhân loại; ngược lại, châu Á lại gắn với những xung đột truyền thống và hiện đại trong bối cảnh cụ thể của khu vực.

Tuy có những điểm khác biệt như vậy, nhưng cả hai nền điện ảnh đều có những điểm chung, học hỏi lẫn nhau. Điều này được thể hiện ở xu hướng xây dựng nhân vật phản diện ngày càng phức tạp và nhiều lớp nghĩa hơn thay vì chỉ mô tả họ như những kẻ ác đơn thuần. Ở đó, chức năng nhận diện nhân vật, cụ thể là nhân vật phản diện trong tự sự phim được bảo lưu và phát triển một cách có hệ thống với các chức năng chính: sự thiếu thốn, chức năng cảm đoán, chức năng lừa dối, chức năng làm hại, sự trừng trị.

3.2.1. Sự thiếu thốn

Sự thiếu thốn được biểu hiện khi một nhân vật bị thiếu vắng hoặc mất đi một điều gì đó thiết yếu, từ đó khởi phát hành động của các nhân vật trong truyện. Đối với hai nữ phản diện được lựa chọn để nghiên cứu, mọi hành vi độc ác của họ đều bắt nguồn từ những mất mát ban đầu mang tính nền tảng quyết định. Ở đây là sự thiếu hụt về người thân, phương tiện sinh sống và vị thế xã hội. Ở *Cinderella* (2015), cái thiếu thốn của bà trước nhất là mất đi một người là tình yêu của đời bà, một người là trụ cột kinh tế cho gia đình kéo theo sự giảm sút về phương tiện sinh sống. Từ đó, hành vi đố kỵ, lạnh lùng và áp bức Ella phần nào trở nên hợp lý hơn dưới lăng kính phân tích cấu trúc và tâm lý. Chức năng nhận diện nhân vật phản diện có sự thay đổi: Lady Tremaine không hoàn toàn đối lập với Ella mà tự thân bà ấy cũng đang bị hệ thống xã hội đè nặng. Với phiên bản cải biên điện ảnh, mẹ kế của Tám xuất hiện không nhiều so với bản truyện, song hình ảnh ác mẫu đơn tuyến thường thấy trong truyện cổ tích đã được hiện diện với các chi tiết có tính “người”. Trong bối cảnh mất đi vai trò của người chồng, bà phải cáng đáng mọi việc, từ vai trò người vợ bà trở thành người “cầm quyền”. Việc hành xử với Tám như “người ở” cũng là cách để bà bảo vệ niềm tin quyền lực của mình và giữ vị thế cho con. Sự thiếu thốn ấy trở thành nguyên nhân sâu xa dẫn đến sự lệch lạc trong hành vi của mẹ Cám.

Như vậy, dù cảnh ngộ có phần giống nhau nhưng Lady Tremaine và mẹ kế của Tám lại được tiếp cận và lý giải theo những cấu trúc khác nhau, phản ánh hai xu hướng sáng tạo trong điện ảnh hiện đại: đi sâu diễn giải tâm lý - hiện đại hóa nhân vật hoặc duy trì motif cổ điển với nét chấm phá hiện thực. Song cách cả hai bộ phim đều cho thấy xu hướng “nhân hóa” nhân vật, chú trọng hơn vào bối cảnh của họ - tìm kiếm nguồn gốc cho các trải nghiệm cá nhân.

3.2.2. Chức năng cảm đoán

Theo V.Ia.Propp, chức năng cảm đoán là việc thực hiện những hành động hoặc đưa ra những lời cảnh báo về tai họa có thể gặp phải; hoặc yêu cầu nhân vật chính làm hay không làm điều gì đó. Để làm rõ chức năng này trong quá trình chuyên thể, chúng tôi đã xem xét lại bối cảnh và những dấu hiệu trước đó, cụ thể là việc xác lập một số dấu hiệu ngầm ẩn, những mệnh lệnh, đề nghị và lời khuyên. Từ đó, chức năng nhân vật trong phiên bản chuyển thể điện ảnh sẽ không được đột ngột đưa ra mà có sự chuẩn bị, cũng cố cho mục đích cảm đoán; hình thức của hành động được thay đổi, phức tạp hơn; góp phần cụ thể hóa và mở rộng không gian trình hiện cho nhân vật thể hiện chính mình.

Với *Cinderella* (2015), Lady Tremaine thực hiện chức năng cảm đoán theo cấp độ tăng tiến: ban đầu chỉ là những yêu cầu nhỏ, sau đó là hành vi kiểm soát, mệnh lệnh cho Ella, cuối cùng là ngăn cản nàng thử giày. Hành động này được lý giải bởi hai yếu tố: tình mẫu tử và sự đề nèn của vai trò giới. Ngay khi xuất hiện, Tremaine đã thể hiện sự yêu thương hai người con riêng hết mực, thông qua các bộ trang phục, cùng thái độ khi nói chuyện. Đây là tiền đề cho những hành động thiên vị về sau, như: cô tình gạt đĩa bánh để Ella dọn dẹp, yêu cầu cô làm việc nhà hay gọi bà là “phu nhân” - một cách hạ thấp người khác. Nhìn chung, bộ phim đã mở ra không gian rộng lớn, cho phép nhân vật thể hiện tính cách cảm xúc, từ đó hành vi cảm đoán của bà được lý giải một cách hợp lý hơn văn bản gốc, khi hành động cảm đoán chỉ xuất phát từ sự ganh ghét.

Trong phim *Tám Cám: Chuyện chưa kể* (2016), mẹ Cám cũng được khắc họa với chức năng cảm đoán, tuy nhiên hình thức thể hiện lại gay gắt ngay từ đầu, hành động của bà chủ yếu là mệnh lệnh làm điều gì đó. Bởi, kịch bản điện ảnh đã lược đi phần lớn các tình tiết ban đầu của văn bản gốc như thử thách bắt cá, chần trâu. Ở đây, phim chuyên thể làm rõ chức năng cảm đoán thông qua việc yêu cầu Tám làm việc nhà và trộn thóc gạo ngăn không cho nàng đi hội. Tương tự với Lady Tremaine, hành động của bà được đặt bên cạnh thái độ thân thiết, yêu thương con hết mực; điều này đã bổ sung lý do cho việc xuất hiện liên tiếp những chức năng cản trở phía sau.

Có thể nói, dưới góc nhìn giải cấu trúc, chức năng cảm đoán đã có sự biến đổi, trở thành một trong những biểu hiện cho sự nhập nhằng giữa cái thiện và ác của người mẹ kế; tạo nên cách tiếp cận đa chiều đối với tác phẩm chuyển thể nói chung và nhân vật phản diện nói riêng.

3.2.3. Chức năng lừa dối

Sự lừa dối không chỉ là cách đối thủ lừa nạn nhân để chiếm lấy nạn nhân hoặc tài sản của nạn nhân mà

chúng có thể xuất hiện dưới một hình thức khác: (g1) phá hoại bằng cách thuyết phục; (g2) sử dụng trực tiếp các biện pháp phù phép; (g3) sử dụng biện pháp khác để lừa dối hoặc dùng võ lực. Trong hai phiên bản phim, chức năng lừa dối vẫn được bảo lưu nhưng động cơ đằng sau được điều chỉnh, được sử dụng như một công cụ chiến lược nhằm đạt được mục đích cá nhân thay vì mục đích bạo lực thông thường.

Các hành vi lừa dối của Lady Tremaine chủ yếu dùng lời nói thuyết phục hoặc đánh lừa đối phương: thuyết phục Ella chuyển từ căn phòng chính lên gác mái; bà lừa gạt đội cận vệ hoàng gia rằng gia đình bà chỉ có hai người con gái, vô hiệu hóa Ella như một đối thủ tiềm năng trong cuộc tuyển chọn. Hai hành vi mang tính thao túng rõ rệt và cho thấy khả năng điều khiển tình huống một cách kín đáo của Lady Tremaine - một hình mẫu của phản diện hiện đại: trầm tĩnh, lý trí nhưng đầy quyền lực và khả năng thao túng môi trường quanh mình qua ngôn từ và vẻ ngoài đạo mạo.

Mẹ kế của Tám là phản diện kết hợp giữa cả hai hình thức lừa dối: phá hoại bằng lời nói thuyết phục và sử dụng biện pháp khác để lừa dối. Bà dùng lập luận “đạo đức” để thiết lập quyền lực đối với Tám - trách nhiệm “đạy dỗ” Tám thuộc về bà; tạo dựng toàn bộ bối cảnh về cái chết và lời trăn trối của Tám khi mẹ con con Cám diện kiến Thái tử. So với Lady Tremaine, mẹ kế phiên bản Việt mang diện mạo rõ rệt hơn, một nhân vật phản diện “đa tầng”: vừa tận dụng thủ đoạn truyền thống (âm mưu, mưu sát), vừa tận dụng ngôn ngữ chính trị để điều hướng cảm xúc và hành động của người khác.

Sự khác biệt trong cách xây dựng hành vi lừa dối của hai phản diện nữ không chỉ là vấn đề của cách kể chuyện mà còn phản ánh việc “giải cấu trúc” hình tượng “kẻ ác” trong các tác phẩm điện ảnh hiện đại: không có chân lý tuyệt đối hay hệ nhị nguyên cố định, thay vào đó là sự phá vỡ các cấu trúc quen thuộc để mở ra cách nhìn mới, phức tạp và đa chiều hơn.

3.2.4. Chức năng làm hại

Khác với truyện cổ tích, nhân vật mẹ kế trong *Cinderella* (2015) đóng vai trò quyết định, tạo nên những khó khăn trong hành trình phát triển của nhân vật chính. Trong khi Ella luôn sống tích cực, lạc quan và thiện lương, mẹ kế đã thể hiện rõ sự đối nghịch của mình với con chồng. Qua điểm nhìn của Lady Tremaine, ta thấy hành động của bà cũng không hoàn toàn là một điều vô lý và cảm tính mà chứa đựng ẩn ức về những chấn thương tâm lý trong quá khứ.

Cả hai bản chuyển thể đã có sự khác nhau trong cách chức năng làm hại của nhân vật phản diện. Điều này tạo nên một khoảng trống về bối cảnh, khiến người xem, đặc biệt là các nhà nghiên cứu cần xem xét đến

động cơ của những hành động, mở ra những lý giải cụ thể cho hành động xấu của những nhân vật phản diện. Qua đó, nhân vật được bộc lộ nhiều hơn về tính cách, phẩm chất bên trong mình; xóa nhòa đi ranh giới giữa thiện và ác đã tồn tại từ lâu trong hình dung về truyện cổ tích.

3.2.5. Sự trừng trị

Trong truyện cổ tích truyền thống, sau những hành vi gây tổn thương nhân vật chính diện, “kẻ” phản diện thường phải đối mặt với những hình phạt nặng nề như một hình thức tái lập trật tự và khẳng định tính thiện thắng ác. Thế nhưng, ở các phiên bản điện ảnh hiện đại, đặc biệt là qua các bộ phim chuyển thể, quá trình trừng trị không còn được đặt nặng ở mức độ tàn khốc hay dứt khoát mà được tái cấu trúc dưới hình thức đa dạng hơn. Trong *Cinderella* (2015), hình phạt dành cho Lady Tremaine và hai người con gái là bị trục xuất khỏi vương quốc. Hình phạt này mang tính xã hội: loại bỏ họ ra khỏi cộng đồng, vừa là sự đáp trả hành vi sai trái vừa mang sắc thái cảm hóa, cho thấy bước tiến trong tiếp cận đạo đức đối với nhân vật phản diện. Đối lập với sự dứt khoát của *Cinderella* (2015), *Tám Cám: Chuyện chưa kể* (2016) lại để ngỏ hình phạt dành cho mẹ kế. Kết phim là hình ảnh mẹ Cám với gương mặt trống rỗng, dáng ngồi bất động và động tác ăn cơm mang tính chất cơ học cho thấy một người không còn khát vọng sống. Sự biến mất của con gái - trung tâm của mọi toan tính và hy vọng đã khiến nhân vật rơi vào một trạng thái suy sụp tâm lý; sự im lặng trở thành lời tuyên án nghiệt ngã nhất. Bằng cách giảm bớt những kiểu trừng trị truyền thống, phim chuyển thể đã xây dựng một vùng xám đạo đức để cả người tốt và kẻ xấu đều có khả năng lựa chọn, chịu trách nhiệm về hậu quả của mình trong sự giằng xé lặng im nhưng đủ sức “sát thương”.

4. KẾT LUẬN

Từ góc độ giải cấu trúc, tác phẩm chuyển thể truyện cổ tích nói chung và hai trường hợp phim *Cinderella* (2015), *Tám Cám: Chuyện chưa kể* (2016) nói riêng đã đặt ra những điểm nhìn thú vị về quá trình cải biên truyện cổ tích. Nếu Lady Tremaine biểu hiện cho kiểu ác thâm lặng, độc đoán có chiều sâu tâm lý và không hoàn toàn mất đi nhân tính, thì mẹ Cám là hình mẫu phản diện hành động, không che giấu tham vọng nhưng cũng không hoàn toàn kẻ “vô lý” như văn bản gốc. Cả hai đều cho thấy sự dịch chuyển từ mô hình phản diện tuyến tính đơn thuần sang đa chiều, mang tính chiến lược. Việc lồng ghép các yếu tố “ác” một cách tinh vi không chỉ làm tăng chiều sâu tâm lý nhân vật mà còn khiến người xem đặt lại câu hỏi: Liệu phản diện là bản chất thực sự hay chỉ là sản phẩm của hoàn cảnh, định kiến hay hệ thống quyền lực nào đó? Các tác phẩm điện ảnh thay vì phân biệt rõ ràng ranh giới thiện - ác thì có xu hướng biến cái ác trở thành

một “diện mạo khác” của con người; mở rộng chiều kích phản tư cho người xem hiện đại, khuyến khích họ chất vấn lại các chuẩn mực đạo đức và vai trò của xã hội trong việc hình thành hành vi “ác”.

Như vậy, việc lưu giữ và thay đổi một số chức năng nhân vật từ truyện cổ tích sang điện ảnh tạo ra một hệ thống chức năng, dấu hiệu nhận diện cho nhân vật. Với cùng một kiểu truyện (*Lọ Lem*), việc phân tích hai phiên bản chuyển thể đến từ hai khu vực khác nhau đã tạo nên cái nhìn so sánh mới lạ từ cách xây dựng cấu trúc tự sự đến quan niệm văn hóa - xã hội của mỗi nền văn hóa trong việc thiết lập nhân vật, song vẫn cho thấy sự dịch chuyển từ tư duy nhị nguyên (phân định rạch ròi giữa thiện và ác) sang tư duy phức hợp (đặt ra những suy ngẫm bản chất của con người).

5. LỜI CẢM ƠN

Bài báo là kết quả nghiên cứu của đề tài “Xu hướng giải cấu trúc nhân vật phản diện trong phim chuyển thể truyện cổ tích: Trường hợp “Cinderella” (2015) và “Tám Cám: Chuyện chưa kể” (2016)” mã số SV.2025.33, được tài trợ bởi Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội.

CHÚ THÍCH

¹Chu Xuân Diên và một số dịch giả (2003), Tuyển tập V.Ia.Propp, tập I, NXB Văn hóa Dân tộc, Hà Nội

²Chu Xuân Diên và một số dịch giả (2003), Tuyển tập V.Ia.Propp, tập I, NXB Văn hóa Dân tộc, Hà Nội

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Chu Xuân Diên và một số dịch giả. (2003). *Tuyển tập V.Ia.Propp (Tập 1)*. Hà Nội: NXB Văn hóa dân tộc. *Tạp chí Văn hóa - Nghệ thuật*.
Disney Plus. (2015). *Cinderella*. Disney Plus. <https://www.disneyplus.com/en-de/movies/cinderella/5LeF5voLnYgB>
Linda Hutcheon. (2006). *Lý thuyết về chuyển thể (Hoàng Cẩm Giang, Phạm Minh Điệp dịch, Trần Nho Thìn hiệu đính)*. Tài liệu lưu hành nội bộ, Hà Nội: Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn, Đại học quốc gia Hà Nội.
Netflix. (2016). *Tám Cám: Chuyện chưa kể*. Netflix. <https://www.netflix.com/vn/title/80218556>
Nguyễn Đồng Chi. (2000). *Kho tàng truyện cổ tích Việt Nam - Quyển 2 (Tập IV - V)*. Hà Nội: NXB Giáo dục.
Timothy Corrigan. (2013). *Điện Ảnh & Văn học - Dẫn luận và nghiên cứu (Nguyễn Thu Hà, Trần Phương Hoàng, Huyền Vũ, Trần Lê Minh dịch)*. Hà Nội: NXB Thế giới, NXB Nhã Nam.